

Inleiding

Georg Frerks

Een veel gehoorde klacht is dat de samenleving alsmaar verhardt. Conflicten worden uitvergroot, mensen raken snel in de ‘vechtmodus’ en sociale media zoeken de grenzen op van dat wat toelaatbaar wordt geacht. Echtscheidingen neigen ertoe in ‘vechtscheidingen’ te veranderen met nadelige gevolgen voor alle betrokkenen. Deze verharding gaat samen met een toenemende roep om straffen en repressieve maatregelen om de orde te handhaven. ‘Lik op stuk’, meer ‘blauw op straat’ en een geloof in repressieve maatregelen door hogere straffen vormen een tendens in het maatschappelijke en politieke debat van de afgelopen jaren. Ook wordt met de mond beleden dat er meer aandacht voor slachtoffers moet komen, maar dit komt maar langzaam tot stand in de werkelijkheid. Tegelijkertijd staat nauwelijks ter discussie wat de daadwerkelijke uitvoering of uitwerking van een dergelijk harder beleid in de praktijk behelst en wat de realiteitswaarde en opbrengsten van een dergelijke aanpak zijn. Vaak wordt vergeten dat bij conflicten en geschillen het van groot belang is ruimte te creëren voor verzoening en heling, om zo ook een toekomstbestendige oplossing te bewerkstelligen.

In dit boek staan we stil bij die spanning tussen een verharding en neiging tot vechten en straffen aan de ene kant, en de noodzaak tot bemiddeling, overeenkomst en heling aan de andere kant.

Is er in de praktijk daadwerkelijk sprake van een toenemende conflicterende neiging, verharding of ‘vechtmodus’? Hoe uit zich dat in de mediation praktijk? Welke specifieke problemen levert dit op en maakt het mediation ingewikkelder? Of biedt dit juist nieuwe mogelijkheden voor mediation? Welke ruimte is er voor verzoening en heling? Hoe zou transformatieve mediation hierbij een rol kunnen spelen? Is er bij dit alles voor de mediator sprake van een *tegenstelling* tussen uitersten, een *paradox* (schijnbare tegenstelling) of een *dilemma*, waarbij een positieve oplossing aan de ene kant een negatief effect sorteert aan de andere kant?

Het boek kan worden onderverdeeld in vier onderdelen. In het eerste onderdeel (hoofdstukken 1-2) wordt ingegaan op het centrale thema van het boek. In het tweede (hoofdstuk 3-5) wordt aandacht besteed aan de slachtoffers van conflicten, misdrijven of geweld. Het derde onderdeel (hoofdstuk 6-7) besteedt specifiek aandacht aan de problematiek van vechtscheidingen, terwijl in het vierde deel (hoofdstuk 7-13) recente ontwikkelingen op verschillende deelterreinen van mediation worden behandeld.

In hoofdstuk 1 bespreekt *Fred van Welsem* de specifieke bijdrage die transformatieve mediation kan leveren aan de bovenstaande problematiek. Hij stelt dat mediation onderdeel dreigt te worden van een gangbare cultuur van individualisme, economische doelen en juridische controle, en bepleit een daadwerkelijk alternatief waarbij veel meer van een relationeel wereldbeeld wordt uitgegaan. Bij een conflict verkrampen mensen en raken ze in een negatieve communicatiespiraal. Het is de taak van de transformatieve mediator om betrokkenen te ondersteunen in hun pogingen om deze negatieve communicatiespiraal te transformeren tot een positieve en opbouwende, zich daarbij richtend op *empowerment* en *recognition*. Uiteindelijk moet de zelfbeschikking van de partijen centraal blijven voor het bereiken van een goede oplossing. Vanuit dat wereldbeeld en die keuze kan – aldus van Welsem – veel worden bereikt.

In hoofdstuk 2 gaat *Marion Uitslag* in op de positie van de mediator in conflict, hetgeen ze karakteriseert als het 'bivakkeren in ingewikkeldheden'. Uitslag beziet de spanningen die conflicten meebrengen voor de mediator, en analyseert die via de zogeheten 'lastige driehoeksverhouding' waarin de mediator verkeert. De mediator kan zelf onderdeel van het conflict worden, en daarmee kan zijn werk bemoeilijkt worden of zelfs onmogelijk worden gemaakt. Uitslag werkt dit uit voor vier specifieke situaties. De mediator moet goed contact met zichzelf hebben om te realiseren wanneer hij in het nauw raakt. Vanzelfsprekend is ook tegelijkertijd goed contact met de partijen nodig. Zo kan hij verbinden en confronteren.

In hoofdstuk 3 brengt *Manon Elbersen* het slachtoffer in beeld. Haar hoofdstuk biedt inzicht en handvatten om slachtoffergericht te werken, het bespreken van het slachtoffer met de dader, en het hem informeren over de mogelijkheid van herstelbemiddeling of mediation. Hierbij speelt het schuldverwerkingsproces een belangrijke rol. Vaak zijn er neutraliserende elementen aan de orde, waarbij de dader ontkent schuldig te zijn of zichzelf als slachtoffer projecteert. Elbersen presenteert een ondersteunend model dat kan helpen de materie bespreekbaar te maken. Een laatste stap kan zijn dat er contact wordt gelegd tussen dader en slachtoffer, waarbij professionele begeleiding essentieel is, zoals bijvoorbeeld gegeven door Slachtoffer in Beeld.

Jaap van Vliet, Lous Krechtig en Anneke Menger gaan in hoofdstuk 4 verder in op het thema slachtofferbewust werken en hoe herstel van de relatie tussen dader en slachtoffer kan worden bereikt. Zij baseren zich hierbij op *restorative justice* of herstelrecht. Hierbij wordt gepoogd recht te doen aan de positie van het slachtoffer, maar kan ook bijgedragen worden aan de reclassering en de vermindering van de kans op recidive. De auteurs gaan dieper in op de dialoog en de eventuele mediation, die kunnen worden ingezet als instrumenten bij herstelrecht. Dit alles past in de voorzichtige trend binnen de strafrechtspleging naar meer samenlevings- en herstelgerichte vormen van strafafdoening, in nauwe samenwerking tussen het Openbaar Ministerie, de politie, de reclassering, slachtofferhulp en de Raad voor de Kinderbescherming. Dit komt niet zozeer in de plaats van een strafrechtelijke afdoening, maar doet wel meer recht aan dader, slachtoffer en samenleving. Slachtofferbewust werken door reclasseringswerkers, gericht op herstel van de relatie tussen dader en slachtoffer en in samenwerking met slachtofferorganisaties, kan hier een substantiële bijdrage aan leveren.

Martin Euwema en Katalien Bollen bespreken in hoofdstuk 5 bemiddeling als helende interventie na medische incidenten. Bij medische incidenten is doorgaans niet alleen de patiënt en diens familie slachtoffer. Ook de betrokken hulpverleners kunnen dit lang met zich mee dragen. Het alleen praten in termen van medische fouten of verwijtbare missers is een te eenvoudige kijk op de risico's van de zeer complexe zorgverlening. Euwema en Bollen gaan we nader in op het 'second victim' in dit soort zaken, namelijk de hulpverlener die het incident heeft veroorzaakt. Een directe en open communicatie, liefst begeleid door een bemiddelaar, werkt helend voor alle betrokkenen en kan de gang naar de rechter voorkomen. Persoonlijk contact tussen slachtoffer en hulpverlener is meestal van grotere waarde dan een vorm van financiële genoegdoening.

Sietske Dijkstra bespreekt in hoofdstuk 6 de aard van complexe scheiding en het daarmee samenhangende complexe ouderschap. Zelfs na de scheiding, zet het conflict zich voort, waarbij de kinderen in de knel komen te zitten. Bij complexe scheidingen zijn diverse patronen en problemen te onderkennen. Het is van groot belang een gemeenschappelijke handelingsgerichte 'meta-taal' te ontwikkelen die inzicht in de diverse bepalende dimensies biedt, en de mogelijkheid door oefening en reflectie te komen tot een conflict-overstijgend handelingsrepertoire. Hierbij is het nodig meer 'in de diepte' te luisteren zodat we eerder 'kinderen uit de knel' krijgen, machtsverschillen en geweld bespreekbaar maken en ouderschap uit de knoop halen.

Tineke Rodenburg bespreekt in hoofdstuk 7 het onderwerp rouw en verzoening bij vechtscheidingen. De reactie op een (dreigend) verlies is die van verzet en conflict. Maar wanneer we verliezen, rouwen we ook doorgaans om datgene dat

verloren is gegaan. Hoe intenser de hechting met hetgeen dat verloren wordt, hoe heviger de pijn die hierbij gevoeld en ervaren wordt. Om te voorkomen dat het conflict zich verhardt, is aandacht voor de rouw ten gevolge van de scheiding van essentieel belang. Tijdens dit therapeutisch traject worden de zakelijke geschillen aan de kant gezet en wordt er gekeken naar het moment waar de relatie is gaan schuiven. Er komt zo ruimte om samen verdriet te kunnen hebben over het verlies van de eens zo betekenisvolle en unieke relatie. Erkenning wat men elkaar, meestal niet moedwillig maar uit onhandigheid en onmacht, heeft aangedaan werkt helend voor het beschadigd hart.

Georg Frerks bespreekt in hoofdstuk 8 de rol van vrouwen en gender bij internationale conflict mediation. Hij geeft een overzicht van de verschillende rollen van vrouwen op het terrein van vrede en conflict, en benadrukt de voordelen van vrouwelijke betrokkenheid en de hantering van een gender perspectief. Hiervoor bestaan verschillende internationale raamwerken en benaderingen. Frerks bespreekt de huidige situatie bij zowel formele als informele vredesonderhandelingen en concludeert dat er nog een lange weg te gaan is voordat een acceptabel niveau van gendergelijkheid en -sensitiviteit is bereikt. Nog te weinig vrouwen spelen daadwerkelijk een rol bij conflictonderhandelingen en -bemiddeling en ook worden de gender aspecten nog onvoldoende in bestaande vredesakkoorden verdisconteerd. Wel is er thans meer politieke wil en zijn de vereisten en voorwaarden voor verbetering goed in kaart gebracht. Het is nu zaak de voortgang op dit terrein nauw te monitoren en, waar nodig, de druk op te voeren om de beoogde verbeteringen daadwerkelijk tot stand te brengen.

Tanja van Mazijk bespreekt in hoofdstuk 9 het nieuwe ontslagrecht en de rol van exit-mediation daarbij. Ze vergelijkt de ontbinding van de arbeidsovereenkomst door de rechter onder het oude en huidige recht. Hierbij staan vooral het punt van de transitievergoeding en de bedenktijd centraal. Voor de werkgever is het thans moeilijker om de arbeidsovereenkomst te laten ontbinden door de rechter, waardoor het aantal beëindigingen met wederzijds goedvinden, al dan niet begeleid door een mediator, zal toenemen. Voor de arbeidsmediator is kennis van het huidige arbeidsrecht een voorwaarde om een exit-mediation verantwoord te kunnen begeleiden. Het huidige recht daagt de arbeidsmediator uit om (nog) meer mee te denken met partijen en nadrukkelijk te wijzen op het feit dat partijen juridisch advies moeten inwinnen, alvorens de vaststellingsovereenkomst te tekenen. Afscheid van elkaar nemen met wederzijds goedvinden is nu meer gejuridiseerd dan onder het oude recht.

Tjebbe Hepkema gaat in hoofdstuk 10 in op mediation in de gezondheidszorg. Waarin onderscheidt de zorg zich ten opzichte van andere werkvelden? Zijn conflicten in de zorg anders dan conflicten in bijvoorbeeld een zakelijke omgeving?

In ziekenhuizen en in huisartsenpraktijken bestaan vaak samenwerkingsverbanden in de vorm van maatschappen, die veel voordelen hebben zoals op het terrein van dienstenregeling, (sub)specialisaties, kennisdeling, kwaliteitssystemen, organisatie, en dergelijke, maar ook conflictgevoelig zijn. De processen in een maatschap kenmerken zich als een continu bewegend geheel, waarbij de relaties al snel erg complex kunnen worden –zowel in kwalitatief als kwantitatief opzicht. De mediator zal hiermee rekening moeten houden in de keuze van zijn aanpak en interventiemodellen. De maatschappelijke trend is dat in de zorg steeds meer onderlinge samenwerking wordt gevraagd met een toenemende kans op conflicten en fricties. Hierbij kan een specifieke, op de zorg gerichte mediation van groot nut zijn.

Annette van Riemsdijk bespreekt in hoofdstuk 11 de nalatenschapsmediation. Het doel van zowel pre- als post-nalatenschapsmediation is vooral de familiale-communicatie- en relatieproblematiek zichtbaar en hanteerbaar te maken voor de deelnemers. Nalatenschapsmediation bevindt zich tussen ‘klassieke’ mediation en ‘*collaborative practice*’ in. Het meerpartijen-karakter en de menselijke, financiële en juridische aspecten van nalatenschappen en daarvoor noodzakelijke *professionals* (arts, notaris, fiscus, begrafenisondernemer etc.), maken interdisciplinaire samenwerking noodzakelijk.

Barney Jordaan bespreekt in hoofdstuk 12 conflicthantering in familiebedrijven. Wat familiebedrijven flexibel en wendbaar maakt (korte lijnen, intensief contact, geen bureaucratie), werkt tegen ze als er conflicten ontstaan. Die worden dan juist moeilijker te hanteren. Familiebedrijven dienen daarom adequate systemen en regels op orde te hebben om conflicten op te lossen wanneer die ontstaan, maar moeten juist ook proberen om ze te voorkomen. De mediator moet zich bewust zijn van de onderlinge (familie)relaties tussen de betrokkenen, waarbij de scheiding tussen het zakelijke en persoonlijke vaak moeilijk te trekken is. Bovendien doet in werkelijkheid vaak een uitgebreid netwerk van familieleden mee aan de onderhandelingen, of ze nu aan tafel zitten of niet.

Claire Mulder bespreekt in het laatste hoofdstuk de vraag of het vak mediation verplicht moet worden gesteld op de rechtenfaculteit. Door de toenemende belangstelling voor geschillenbeslechting buiten de overheidsrechter om is het voor de juridische student van groot belang om kennis te hebben van alternatieve vormen van conflictbeslechting. Mediation is een combinatie van psychologische, analytische en juridische kwaliteiten, vaardigheden en empathie. Juristen die tijdens hun studietijd kennis hebben gemaakt met mediation en andere vormen van conflicthantering zullen dit later ook vaker en succesvol in de praktijk kunnen toepassen. Mulder gaat hierbij specifiek in op het werk van advocaten en rechters.

